

پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران
سال هفتم، شماره پیاپی ۲۲، شماره سوم، پاییز ۱۳۹۷
تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۸/۰۶ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۲/۱۵
صص ۱۰۱-۱۱۴

واکاوی رابطه بین انسجام، اعتماد و باورهای اجتماعی با میزان استفاده نوجوانان از کتابخانه‌ها

حمید قاضی‌زاده، استادیار، گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران*
سمیه احسانی، کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی، کتابخانه عمومی شهرستان شوش، شوش، ایران

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی وجود رابطه میان انسجام، اعتماد و باورهای اجتماعی نوجوانان با میزان گرایش آنان به استفاده از کتابخانه‌های عمومی است. روش پژوهش، توصیفی و از نوع همبستگی بوده است که از میان ۷۷۳ نفر از نوجوانان ۱۱ تا ۱۴ ساله عضو کتابخانه‌های عمومی شهر شوش، تعداد ۲۵۶ نفر با استفاده از فرمول کرجسی - مورگان برای نمونه انتخاب شدند و برای جمع‌آوری اطلاعات از سه پرسشنامه استاندارد استفاده شد. تحلیل یافته‌ها نشان داد هرچند بین دو مؤلفه انسجام و اعتماد اجتماعی با ضریب همبستگی به ترتیب ۰/۵۹۳ و ۰/۴۶۲ با میزان استفاده از کتابخانه‌های عمومی رابطه معناداری وجود دارد، میان مؤلفه باورهای اجتماعی با ضریب همبستگی ۰/۱۱ با استفاده از کتابخانه‌ها، رابطه معناداری بین نوجوانان دیده نمی‌شود. همچنین تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام (Step wise) از دو مؤلفه انسجام و اعتماد اجتماعی، به مقدار $R=0.722$ نشان داد آن دو در مقایسه با باور اجتماعی، معیار پیش‌بینی‌کننده خوبی برای میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی محسوب می‌شوند. نتایج پژوهش آشکار کردند توجه نکردن به مؤلفه‌های پنهان در سرمایه اجتماعی از جمله باور اجتماعی، موجب شده است هم مخاطبان از کتابخانه‌ها کمتر استقبال کنند هم کتابخانه‌ها در تحقق برخی اهداف و رسالت خویش موفقیت چندانی به دست نیاورند.

واژه‌های کلیدی: انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی، باورهای اجتماعی، کتابخانه‌های عمومی، نوجوانان، شوش.

Email: ghazi.h@pnu.ac.ir

* نویسنده مسئول: ۰۹۳۷۸۷۶۸۵۴۱

Copyright©2018, University of Isfahan. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0>), which permits others to download this work and share it with others as long as they credit it, but they can't change it in any way or use it commercially.

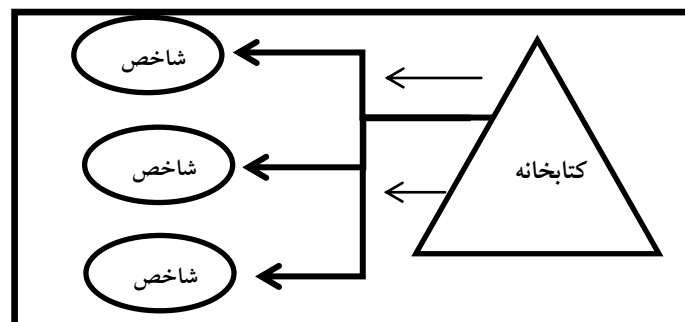
Doi: 10.22108/ssoss.2019.113682.1328

مقدمه و بیان مسئله

بی‌تردید یکی از وظایف پژوهشگران بررسی معیارها و شاخص‌های مختلف موجود و آشکارکردن نقش و تأثیر آنها بر سایر پدیده‌هاست. از مثال‌های بارز در این زمینه می‌توان به حوزه اقتصادی اشاره کرد؛ حوزه‌ای که در آن معیاری به منزله عرضه با شاخصی دیگر به منزله تقاضا رابطه تنگاتنگ دارند و کاهش یکی موجب افزایش دیگری می‌شود و برعکس. در همین زمینه، حوزه علم اطلاعات و دانش‌شناسی نیز - که فعالیت و کارکرد آن در حوزه فرهنگ و دانش است - می‌تواند شاخص‌های مرتبط با قلمرو کاری پژوهش و کتابخانه‌ای را شناسایی و اثرات هر کدام از آنها را بر اهداف و مقاصد کتابخانه‌ها بررسی کند. در این زمینه تاکنون پژوهش‌های مختلفی مبنی بر نقش کتابخانه‌های عمومی در ابعاد وسیعی مانند ارتقای عدالت اجتماعی (ابراهیمی و علی‌پورنجمی، ۱۳۹۲)، تولید سرمایه اجتماعی (زره‌ساز، ۱۳۹۱)، افزایش سرمایه اجتماعی

(فدایی و همکاران، ۱۳۹۱) و... انجام شده‌اند؛ ولی به‌طور مشخص و عمده اهداف بیشتر پژوهش‌ها، بررسی نقش کتابخانه‌ها در ایجاد اعتماد اجتماعی، افزایش سرمایه اجتماعی، دست‌یابی به نیازهای جدید مخاطبان، برطرف کردن نیاز سلامت مخاطبان و... است و کمتر به سمت دیگر مسئله، یعنی اثرگذاری شاخص‌های اجتماعی بر کتابخانه‌ها، توجه شده است؛ به عبارت بهتر، آنچه تاکنون از نتایج پژوهش‌ها مشهود بوده است، بررسی حالتی یک‌طرفه از نقش کتابخانه عمومی بر شاخص‌های اجتماعی بوده است و بر حالت متقابل مسئله، یعنی میزان اثرگذاری شاخص‌ها و معیارهای اجتماعی بر استفاده از کتابخانه‌ها، تمرکز خاصی نشده است.

در ادامه، تصویر نسبتاً واضحی از جمع‌بندی نتایج پژوهش‌ها ارائه شده است. طی این تصویر روند اثرگذاری کتابخانه به صورتی یک‌طرفه بر هر شاخص احتمالی در جامعه نشان داده شده است.

شکل ۱- تأثیر کتابخانه بر تک‌تک شاخص‌های موجود در جامعه

با در نظر داشتن این نکته که بررسی همه مؤلفه‌ها و شاخص‌های موجود در جامعه در این مبحث نمی‌گنجد، پژوهشگر بر مؤلفه‌هایی تأکید کرده است که به نقش آنها در مقالات و پژوهش‌های متعدد، بیشتر اشاره شده است؛ بنابراین، طی پژوهش حاضر تلاش شد معیارهای اجتماعی مطرحی مانند انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی و باورهای اجتماعی واکاوی شوند؛ سپس ارتباط هر کدام از آنها با میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی و به‌طور موردی میان نوجوانان شهر شوش واقع در استان خوزستان بررسی شده

بنابراین، اینکه در ابتدا هر مؤلفه یا شاخص اجتماعی موجود در جامعه شناسایی و سپس نقش کارکردی هر کدام بر کتابخانه‌های عمومی بررسی شود، مسئله‌ای است که کمتر در پژوهش‌ها به آن اشاره شده است و می‌تواند سرآغاز مناسبی برای انجام پژوهش در این زمینه باشد؛ به عبارت دیگر، طی این پژوهش برخلاف آنچه در شکل (۱) نشان داده شده است، مشخص خواهد شد میان هر کدام از شاخص‌های انسجام، اعتماد و باورهای اجتماعی با بهره‌گیری از کتابخانه‌های عمومی چه رابطه‌ای وجود خواهد داشت.

است.

ویستر^۴ (2005) نیز وجود مشکلات اقتصادی را دلیل کاهش بهره‌برداری از کتابخانه‌ها یاد کرده است.

طی برآوردی کلی از نتایج پژوهشگران درباره کاهش مراجعه به کتابخانه‌های عمومی، به‌وضوح مشخص می‌شود که با در نظر داشتن مفهوم جامعه و وجود افراد ناهمگن در آن، کمتر پژوهشی تأثیر برخی مؤلفه‌های اجتماعی بر میزان مراجعه به کتابخانه‌ها را بررسی کرده است؛ بنابراین، با توجه و تمرکز بر شاخص‌ها و مؤلفه‌های گوناگون اثرگذار در روند بهره‌گیری از کتابخانه‌ها و برای بررسی دقیق‌تر میزان اثرگذاری مؤلفه‌ها و شاخص‌های اجتماعی مدنظر در پژوهش پیش رو مانند انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی و باورهای اجتماعی بر میزان گرایش به کتابخانه‌های عمومی، نخست تعریف مختصری از هرکدام مطرح و در ادامه میزان تأثیر آنها بر جامعه آماری پژوهش بررسی شده است. درباره اهمیت شناخت نقش ساختاری مؤلفه‌های مرتبط با سرمایه‌های اجتماعی، ناهاپیت و گوشال^۵ (1998) جنبه‌های مختلف سرمایه اجتماعی را در سه طبقه جای می‌دهند: سرمایه شناختی، رابطه‌ای و ساختاری. آنها از میان این سه رویکرد، بر نقش مؤلفه‌های اعتماد و باور تأکید فراوانی دارند و معتقدند این مؤلفه‌ها موجب ارتباط و گسترش روابط میان افراد و تولید دانش جدید می‌شوند و سبب به وجود آمدن دانش جدیدی میان افراد و نحوه ارتباط آنها با سازمان‌های دانش‌محور می‌شوند. در همین زمینه باید گفت کتابخانه‌های عمومی نهادهایی اند که قادرند اعتماد نهادی ایجاد کنند؛ یعنی به‌منزله یک مکان واسطه قادرند تعامل بیشتری بین گروه‌های مختلف ایجاد کنند و از این تعامل، قادرند از جنبه اجتماعی، اعتماد عمومی بیابند و سرمایه اجتماعی به وجود آورند (Varheim, 2008)؛ ولی مشخص نیست که هر کدام از مؤلفه‌های اجتماعی موجود در جامعه مانند اعتماد، انسجام و باور اجتماعی، به نوبه خود و به شکل مجزا، چه نقش یا

مقوله بهره‌گیری از کتابخانه‌ها و استفاده از خدمات آنها به وسیله مردم در هر جامعه‌ای موجب رشد و بالندگی آن بوده است؛ به عبارت دیگر، استفاده روزافزون مردم از کتابخانه‌های عمومی، از شاخص‌های توسعه‌یافتگی هر جامعه محسوب می‌شود. در همین زمینه و نظر به اهمیت مطالعه و استفاده از خدمات کتابخانه‌های عمومی، به نظر می‌رسد در دهه‌های اخیر روند استفاده از این کتابخانه‌ها در جامعه کاهش چشمگیری داشته و این کاهش بنا بر دلایل مختلفی به یکی از چالش‌های پیش روی کتابخانه‌های عمومی تبدیل شده است؛ به عبارت دیگر، کاهش استفاده از خدمات کتابخانه‌های عمومی در جامعه، از مسائل برجسته‌ای است که تنها مسئولان این نهاد با آن روبه‌رو نشده‌اند؛ بلکه می‌تواند به‌منزله نشانه‌های منفی توسعه هر جامعه نیز قلمداد شود و نگرانی‌های متعددی را به‌همراه داشته باشد (Partap, 2016: 148; Erich, 2015: 89). در همین زمینه با طرح سرنه مطالعه به‌منزله شاخصی فرهنگی و نمود توسعه‌یافتگی، مباحث گوناگونی از سوی سازمان‌های مختلف نظیر کتابخانه ملی، شورای فرهنگ عمومی، سازمان ملی جوانان و نهاد کتابخانه‌های عمومی ارائه شدند؛ بنابراین، مسئولان نهاد کتابخانه‌های عمومی به مباحث و شاخص‌هایی توجه بیشتری نشان خواهند داد که بتوانند در افزایش مراجعه افراد به کتابخانه‌های عمومی اثرگذار و در برطرف کردن چالش‌های مرتبط با استفاده از کتابخانه‌های عمومی دخیل باشند.

پژوهشگران درباره چالش کاهش استفاده از کتابخانه‌های عمومی، اسناد و آمار متعددی ارائه کرده‌اند؛ برای مثال هاوارد^۱ (2015) و رودس و وانا^۲ (2007) توجه‌نکردن به نیازهای مخاطبان و چوی و ژو^۳ (2018) ظهور فضای مجازی را از دلایل مراجعه نکردن به کتابخانه‌های عمومی برشمرده‌اند.

¹ Howard

² Rhodes & Wanna

³ Choi & Joo

⁴ Webster

⁵ Nahapiet & Ghoshal

غیر این صورت، پیامدهای منفی در پی داشته باشد. مؤلفه بعدی، باورهای اجتماعی است. به عقیده پینسکی^۴ (2017) باورهای اجتماعی، هنجارها یا ارزش‌های عمومی اند که جوامع را منسجم و یکپارچه و وفاق اجتماعی را ایجاد می‌کنند.

با در نظر داشتن تعاریف مرتبط با مؤلفه‌های موجود در جامعه، جامعه‌شناسان به این واقعیت ساده و مشخص پی برده‌اند که بدون اعتماد، زندگی اجتماعی روزمره‌ای که آن را مسلم و بدیهی می‌پنداریم، غیرممکن است. امروزه با این تعبیر موافقیم که وجود اعتماد مؤلفه اصلی همه روابط اجتماعی پایدار است. اعتماد و اعتمادکردن نوعی راهبرد مهم در رویارویی با شرایط نامعین و کنترل آینده است (زومکا، ۱۳۸۶)؛ بنابراین، در راستای بررسی اثرات مؤلفه‌های گوناگون جامعه بر نهادها، اسکات^۵ (2011) معتقد است در مقایسه با سایر نهادها که احتمالاً می‌توانند به ایجاد روابط معتمدانه در جامعه کمک کنند، کتابخانه عمومی یکی از محیط‌های آزاد برای ملاقات سنت‌ها و آداب و رسوم متنوع است؛ به عبارت دیگر، کتابخانه نهادی اجتماعی است که همانند سایر نهادهای اجتماعی مردمی، از جامعه تأثیر می‌پذیرد و بر جامعه اثر می‌گذارد؛ اما سطح تأثیرگذاری نهادهای اجتماعی به لحاظ دامنه کارکردها و میزان درگیری‌هایی که با آگاهی‌ها، اندیشه‌ها و دانش مردم دارند، متفاوت است. کتابخانه عمومی از جنبه دیگری نیز با نظام آگاهی‌ها، اندیشه‌ها و دانش مردم، به‌طور بالقوه تأثیرگذاری وسیع و در عین حال عمیقی بر جامعه دارد که قابل برنامه‌ریزی و بهره‌برداری است (پارسازاده و شقاقی، ۱۳۸۸). همچنین کتابخانه مرکز یادگیری است که قصد دارد با ارضای نیازهای شخصیتی و شناختی به رشد و پرورش انسان‌ها کمک کند؛ پس بنای یک کتابخانه باید به‌گونه‌ای طراحی شود که به آن در رسیدن به این هدف کمک کند. در این زمینه به نظر می‌رسد با توجه به نقش و اهداف کتابخانه‌های عمومی در جوامع، ارتباط تنگاتنگی میان این مراکز با مفاهیمی مانند اعتماد، انسجام اجتماعی، توسعه

رابطه‌ای می‌توانند با کتابخانه‌های عمومی داشته و در اثرگذاری و پیشبرد اهداف آنها سهیم باشند؛ بنابراین، برای بررسی و آشکارکردن نقش مؤلفه‌های اجتماعی بر میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌ها، هدف پژوهش حاضر، واکاوی رابطه بین انسجام، اعتماد و باورهای اجتماعی با میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی است که به‌طور موردی بین نوجوانان شهرستان شوش انجام شده است.

تبیین نظری

از آنجا که پژوهش حاضر بر واکاوی رابطه بین انسجام، اعتماد و باورهای اجتماعی با میزان استفاده از کتابخانه‌ها متمرکز شده است، ابتدا شرح مختصری از هر کدام از مؤلفه‌های اجتماعی مدنظر ارائه و سپس ارتباط میان آنها با استفاده از کتابخانه‌ها بررسی شده است. یکی از این مؤلفه‌ها، انسجام اجتماعی است. جانسون و همکاران^۱ (2017) انسجام اجتماعی را مجموعه مفاهیمی همچون اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها دانسته‌اند که موجب ایجاد ارتباط و مشارکت بهینه در یک اجتماع می‌شوند و در نهایت، منافع متقابل افراد آن جامعه را تأمین خواهند کرد. از نظر آنها، اعتماد و ارتباط متقابل اعضا در شبکه، وسیله‌ای برای رسیدن به توسعه سیاسی و اجتماعی در سیستم‌های مختلف سیاسی است. معیارهای اجتماعی مطرحی مانند اعتماد و باورهای اجتماعی، مؤلفه‌های دیگر پژوهش پیش رو هستند. درباره اعتماد اجتماعی تعاریف و نظریات زیادی مطرح شده‌اند. یاپ و لیم^۲ (2016)، اعتماد اجتماعی را عامل ایجاد اتحاد و انسجام اجتماعی و ثبات و نظم بیان می‌دارند. شاید تعریف رابینز^۳ (2016) از اعتماد اجتماعی بهتر از دیگران باشد. از نظر او اعتماد اجتماعی عبارت است از انتظار وقوع رویداد؛ به طوری که این انتظارات سبب انجام دادن رفتاری شود که در صورت برآورده شدن انتظارات فرد، پیامدهای انگیزشی مثبتی در او ایجاد کند و در

¹ Johnson et al.

² Yap & Lim

³ Robbins

⁴ Pepinsky

⁵ Scott

غیرمستقیم موضوع را مطرح کرده‌اند. برخی از آنها عبارت‌اند از:

فدایی و همکاران (۱۳۹۱) پژوهشی با هدف بررسی نقش کتابخانه‌های عمومی در افزایش سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های لازم برای ایجاد و توسعه سرمایه اجتماعی در آنها انجام دادند. یافته‌های این پژوهش نشان دادند در حال حاضر کتابخانه‌های عمومی نتوانسته‌اند نقشی اساسی در ایجاد و توسعه سرمایه اجتماعی شهروندان داشته باشند. طی نتایج پژوهش آنها، کیفیت پایین خدمات، تعاملات اجتماعی اندک در کتابخانه‌های عمومی، دسترسی نداشتن یکسان افراد جامعه به اطلاعات و اعتمادداشتن مردم به سازمان‌های اداره‌کننده کتابخانه‌های عمومی، از جمله عوامل کمبود سرمایه اجتماعی در کتابخانه‌های عمومی معرفی شدند.

ابراهیمی و علی‌پورنجمی (۱۳۹۲) نقش کتابخانه‌های عمومی در ایجاد و ارتقای اعتماد اجتماعی جامعه را بررسی کردند. یافته‌ها نشان دادند کتابخانه‌های عمومی مطالعه‌شده می‌توانند با ایجاد حس برابری، برقراری تعامل اجتماعی بین اعضا و کارکنان و ارائه خدمات کتابخانه‌ای بهتر به مراجعان، به منزله ایجادکننده و ارتقادهنده اعتماد اجتماعی در جامعه ایفای نقش کنند. این امر می‌تواند با استفاده از دو رویکرد نهادی و اجتماعی انجام شود؛ ولی در حال حاضر، نمود کمتری از این نقش در کتابخانه‌های مطالعه‌شده مشاهده شد.

باب‌الحوایجی و زمانی‌راد (۱۳۹۳) پژوهشی با هدف بررسی میزان سرمایه اجتماعی و شاخص‌های آن در کتابخانه‌های دانشگاهی انجام دادند. طی پژوهش آنها، شاخص‌های اعتماد متقابل، روابط، عمل متقابل، ظرفیت، تنوع و ساختار، شاخص‌های سرمایه اجتماعی در نظر گرفته شدند که میان بیشتر صاحب‌نظران این حوزه پذیرفته شده است. یافته‌ها نشان دادند میانگین سرمایه اجتماعی در کتابخانه‌های دانشگاهی (۲/۹۳) است و میان شاخص‌های آن، تنوع با میانگین (۳/۳۰) بیشترین و ظرفیت با میانگین (۲/۵۰) کمترین تأثیر را در سرمایه اجتماعی دارد. نتایج به‌دست‌آمده بیانگر آن

فعالیت‌های داوطلبانه، ارزش‌آفرینی و نوآوری در خدمات، هنجارسازی اجتماعی، دانش‌آفرینی، هویت‌بخشی و باورهای اجتماعی برقرار شده است که می‌تواند جای تأمل داشته باشد و نقش هر کدام از دو طرف بر دیگری واکاوی شود.

با مدنظر قراردادن نقش مؤلفه‌های مرتبط با سرمایه اجتماعی که کارکردی ارتباطی دارند، می‌توان چنین پنداشت که استفاده از سازه‌های مربوط با مؤلفه‌هایی نظیر اعتماد، باور و انسجام اجتماعی می‌تواند در استحکام روابط بین پدیده‌ها نقش‌آفرین باشد (Robinson & Siles, 2011: 87)؛ بنابراین، با توجه به نقش پیوندی مرتبط با مؤلفه‌های اجتماعی، این فرض تداعی می‌شود که با استفاده از نقش مؤلفه‌های مربوط به کارکرد اجتماعی، می‌توان رابطه بیشتری میان افراد با سازمان‌های دانش‌محور مانند کتابخانه‌ها در نظر گرفت و از این طریق مراجعه بیشتری به کتابخانه‌ها داشت. با در نظر گرفتن چنین پنداشتی، این سؤال کلی مطرح می‌شود که آیا با توجه به جنبه‌های ماهوی و ساختاری مؤلفه‌هایی نظیر انسجام، اعتماد و باورهای اجتماعی که جزء بدنه سرمایه اجتماعی‌اند، می‌توان رابطه‌ای میان آنها با میزان استفاده از کتابخانه‌ها متصور شد یا خیر.

از آنجا که تاکنون نقش تک‌تک مؤلفه‌های اجتماعی بر میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی در پژوهش‌های گوناگون بررسی نشده است، ضرورت انجام چنین پژوهشی با هدف بررسی رابطه بین انسجام، اعتماد و باور اجتماعی آشکار می‌شود و تنها یک سؤال کلی مطرح می‌شود که آیا مؤلفه‌هایی نظیر انسجام، اعتماد و باورهای اجتماعی می‌توانند بر میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی اثرگذار باشند یا خیر.

پیشینه پژوهش

جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی گوناگون نشان داد پژوهش داخلی انجام نشده است که به‌طور خاص این مبحث را بررسی کرده باشد. تنها چند مورد یافت شد که به‌صورت

پژوهش چگونی^۲ (۲۰۱۴) نشان داد در اعضای کتابخانه در مقایسه با شهروندان عادی که ارتباط کمتری با کتابخانه دارند، می‌توان سطح بالاتری از اعتماد و مشارکت اجتماعی را مشاهده کرد؛ به طوری که میان اعضای کتابخانه و کسانی که با خدمات کتابخانه مرتبط‌اند، رابطه قوی بین مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و استفاده از خدمات کتابخانه وجود دارد.

در همین زمینه وارهیم^۳ (۲۰۱۱) پژوهش دیگری انجام داده است. کتابخانه‌های عمومی مطالعه شده در پژوهش او، راهبردهایی را برای ایجاد اعتماد و سرمایه اجتماعی داشته‌اند و با تمرکز عموم بر برنامه‌های مرتبط آنها، برای خلق اعتماد اجتماعی، خدمات مشهودی داشته‌اند.

در نگاه کلی می‌توان به این جمع‌بندی رسید که هرچند در داخل کشور تا زمان نگارش این مقاله، پژوهشی مرتبط با این حوزه وجود نداشته است، در بیشتر مطالعات داخلی که درباره رابطه اعتماد اجتماعی و انسجام و باورهای اجتماعی در گرایش به کتابخانه‌های عمومی انجام شده‌اند، اعتماد اجتماعی متغیر اصلی پژوهش نبوده است؛ بلکه به منزله بخشی از متغیرهای بررسی شده، مطالعه شده است. در این میان به رابطه بین انسجام و باورهای اجتماعی نسبت به گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی، توجه خاصی نشده است. در پژوهش‌های خارجی نیز به ندرت به این موضوع توجه شده است. در نهایت اینکه، آنچه به طور کلی در نتایج پژوهش‌های انجام شده مشهود است، وجود مسیر یک‌طرفه از نقش کتابخانه‌های عمومی در ایجاد اعتماد اجتماعی و سرمایه اجتماعی است و به رابطه برعکس این موضوع توجه خاصی نشده است؛ بنابراین، نیاز به انجام چنین پژوهشی که موضوع اثرگذاری مؤلفه‌های اجتماعی بر استفاده از کتابخانه‌های عمومی را مطرح کند، بسیار احساس می‌شود و مقاله پیش رو به این سمت حرکت کرده است.

فرضیه‌های پژوهش

است که میزان سرمایه اجتماعی در نمونه بررسی شده در حد متوسط است و تفاوت معناداری میان شاخص‌های سرمایه اجتماعی وجود دارد و همه شاخص‌ها به جز ظرفیت، بالاتر از حد متوسط‌اند.

مرادی و شمشیری (۱۳۹۶) در پژوهشی با رویکرد کیفی و روش توصیفی ابتدا مفاهیم مدنظر در این حوزه را بررسی کردند؛ سپس با نگاهی تحلیلی، جایگاه و ارتباط این مفاهیم در نظام تعلیم و تربیت را بررسی و آشکار کردند. براساس تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده، مشخص شد که اعتماد مخاطبان به عملکرد نظام تعلیم و تربیت تأثیر مستقیم و بسیار زیادی بر تحقق اهداف آن دارد و سبب تسهیل فعالیت‌ها و تسریع در تحقق اهداف مدنظر می‌شود. افت تحصیلی دانش‌آموزان، کارآمد نبودن برنامه‌های آموزشی، واضح نبودن اهداف آموزشی، مطلوب نبودن محتوای کتاب‌های درسی، وجود نداشتن انگیزه کافی بین معلمان و دانش‌آموزان و... از جمله عوامل مهمی‌اند که ممکن است موجب بروز بی‌اعتمادی نسبت به عملکرد نظام آموزش و پرورش شوند.

در مطالعات خارجی در این زمینه نیز پژوهش جانسون (۲۰۱۵) نقش کتابخانه‌ها و سرمایه اجتماعی را بررسی کرد. نتایج پژوهش او نشان دادند کتابخانه‌های عمومی تعامل، حس برابری و اعتماد مطلوبی را در جامعه ایجاد می‌کنند. به گمان آنها دو سازوکار در کتابخانه عمومی برای ایجاد سرمایه اجتماعی وجود دارد: یکی نهادی و مرتبط با خط‌مشی آن و دیگری فضای کتابخانه به منزله مکان برگزاری جلسات غیررسمی بین استفاده‌کنندگان.

گریفیس^۱ (۲۰۱۴) معتقد است کتابخانه‌های عمومی می‌توانند با برگزاری جلسات غیررسمی با دوستان، ملاقات‌های برنامه‌ریزی نشده، مشارکت در فضای مجازی و جلسات منظم با نویسندگان در ایجاد سرمایه اجتماعی و افزایش اعتماد عمومی در جوامع چندفرهنگی امروزی نقش آفرینی کنند.

^۲ Chegoni

^۳ Vårheim

^۱ Griffis

انتقاد کند و با ذهنی سرشار از افکار و تخیلات بلندپروازانه و قهرمانانه به استقبال ماجراجویی بشتابد؛ از این رو، لازم است برخورد مربیان و معلمان با آنان که آرمانگرا و غالباً ناسازگارند، بسیار سنجیده‌تر از قبل باشد (Fareeda & Shaheen, 2016)؛ به عبارت دیگر، با توجه به اهمیت این رده سنی و برای ارائه تصویری بهتر از واقعیات جهان هستی، حساسیت بسیار زیادی نیاز است تا این افکار و تخیلات در مسیر درستی هدایت شوند و به دلیل اعتماد و ارتباطی که نوجوان با محیط پیرامون خود برقرار می‌کند، ضروری است نقش سازمان‌های دانش‌محوری از جمله کتابخانه‌های عمومی - که جزء اولین مکان‌های عمومی اند که بعد از خانواده و مدرسه، با آنها روبه‌رو می‌شوند - پررنگ‌تر شود. بهره‌وری از این مکان‌ها از یک سو در رشد و تعالی آنها مؤثر است و از سوی دیگر، به سبب تردد این قشر جامعه به کتابخانه‌های عمومی، منابع و کتاب‌های آنها نیز دستخوش تغییر و تحول قرار می‌گیرد. بدین سان، منابع کتابخانه‌ها نیز کاربردی‌تر خواهند شد. از آنجا که دست‌یابی به تفکر انتزاعی، سبب اشتغال ذهنی نوجوانان به مسائل انتزاعی و نظری از جمله موضوعات فلسفی، دینی، سیاسی و اخلاقی است و سبب می‌شود در همه نگرش‌ها و عقاید خود تردید و تجدیدنظر کنند و در جستجوی ارزش‌ها و فلسفه‌های جدید باشند، یکی از بهترین مراکزی که به دلیل داشتن کتاب‌ها با موضوعات فلسفی، دینی، سیاسی و اخلاقی می‌تواند پاسخگوی نیاز اطلاعاتی آنها باشد، کتابخانه‌های عمومی است. از این حیث در پژوهش پیش رو از این رده سنی برای بررسی باورها و اعتماد آنها نسبت به کتابخانه‌های عمومی استفاده شده است. در این زمینه، به دلیل وجود داشتن امکان دسترسی به همه اعضا از نمونه‌گیری استفاده شد. نمونه آماری با توجه به فرمول کرجسی - مورگان، ۲۵۶ نفر تعیین و نمونه‌گیری با روش تصادفی طبقه‌ای انجام شد. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه است. برای آزمون شاخص انسجام اجتماعی، از پژوهش پاسکارالا و

فرضیه کلی پژوهش چنین است: بین انسجام، اعتماد و باورهای اجتماعی با میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی بین نوجوانان شهرستان شوش رابطه معنادار وجود دارد.

سه فرضیه جزئی پژوهش نیز عبارت‌اند از:

- بین انسجام اجتماعی با میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی بین نوجوانان شهرستان شوش رابطه معنادار وجود دارد.

- بین اعتماد اجتماعی با میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی بین نوجوانان شهرستان شوش رابطه معنادار وجود دارد.

- بین باورهای اجتماعی با میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی بین نوجوانان شهرستان شوش رابطه معنادار وجود دارد.

جامعه و روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی است که با رویکردی توصیفی و از نوع همبستگی انجام شده است. جامعه آماری آن اعضای نوجوان ۱۱ تا ۱۴ ساله عضو کتابخانه‌های عمومی شهر شوش، از توابع استان خوزستان، به تعداد ۷۷۳ نفر بودند که تعداد ۳۸۹ نفر دختر و ۳۸۴ نفر پسرند.

دلیل انتخاب این رده سنی را می‌توان اینگونه بیان کرد: تغییراتی که در چگونگی تفکر، استدلال، درک و فهم نوجوانان ۱۱ تا ۱۴ ساله صورت می‌گیرد، چشمگیرتر از تغییرات آشکاری است که در جنبه جسمانی آنان رخ می‌دهد. در این مرحله نوجوان وارد مرحله تفکر انتزاعی می‌شود که طی آن، رشد شناختی و اندیشه‌های نوجوان، برخلاف کودک، مفروضات و احتمالات را نیز در بر می‌گیرد؛ به بیان دیگر، کودک در دنیای واقعی و زمان حال زندگی می‌کند؛ در حالی که نوجوان در دنیای فرضی و احتمالات آینده سیر می‌کند. همین امر به نوجوان اجازه می‌دهد تا با تصور و ترسیم جهانی برتر و مطلوب‌تر از آنچه هست، از اوضاع و احوال موجود

استفاده شد. برای باورهای اجتماعی نیز از گویه‌های جزئی‌تری مانند میزان آگاهی، میزان انتظارات، میزان حمایت کتابخانه از درخواست‌ها، میزان توجه به نیاز و میزان پذیرش نقش کتابخانه‌ها استفاده شد.

تحلیل یافته‌ها

یافته‌های توصیفی این پژوهش شامل شاخص‌های آماری مانند میانگین، انحراف معیار، حداقل و حداکثر نمره برای همه متغیرهای مطالعه‌شده در این پژوهش است که در جدول (۱) ارائه شده‌اند:

جدول ۱- میانگین، انحراف معیار، حداقل و حداکثر نمره متغیرهای

پژوهش		انحراف	حداقل	حداکثر	تعداد
شاخص آماری	میانگین	معیار	نمره	نمره	
انسجام اجتماعی	۱۰۴/۰۰	۸/۵۸	۷۴	۱۱۱	
اعتماد اجتماعی	۸۵/۰۰	۱۵/۰۳	۵۱	۹۵	
باورهای اجتماعی	۹۱/۱۰	۹/۹۳	۴۵	۹۸	۲۵۶
گرایش به کتابخانه عمومی	۱۴۱/۰۱	۱۴/۱۵	۷۹	۱۲۳	

بر اساس جدول (۱)، میانگین و انحراف معیار برای انسجام اجتماعی برابر با ۱۰۴/۰۰ و ۸/۵۸، برای اعتماد اجتماعی برابر با ۸۵/۰۰ و ۱۵/۰۳، برای باورهای اجتماعی برابر با ۹۱/۱۰ و ۹/۹۳ و برای گرایش به کتابخانه عمومی برابر با ۱۴۱/۰۱ و ۱۴/۱۵ است.

برای بررسی مؤلفه‌های سه‌گانه مندرج در فرضیه پژوهش، از روش همبستگی پیرسون و برای بررسی فرض کلی از رگرسیون چندگانه استفاده شد. نتایج حاصل از این بررسی در جدول‌های (۲) و (۳) ارائه شده‌اند.

ترنزینی^۱ (۱۹۸۰) استفاده شد و برای سنجش دو شاخص دیگر یعنی اعتماد و باور اجتماعی به ترتیب از دو پرسشنامه صفاری‌نیا و شریف^۲ (۲۰۱۲) و باورهای فراشناختی ولز^۳ (۲۰۰۰) و همچنین برای سنجش میزان گرایش به کتابخانه‌های عمومی، از پرسشنامه کامران‌طرقی (۱۳۹۵) بهره گرفته شد. در این میان هرچند اعتبار یا روایی ابزار پژوهش در پژوهش‌های قبلی (محمدی و قطری، ۱۳۹۴) تأیید شده بود، دوباره برای کسب اطمینان بیشتر، استادان و متخصصان علم اطلاعات و دانش‌شناسی، روایی پرسشنامه را بازبینی و درستی روایی آن را تأیید کردند. پایایی پرسشنامه نیز با استفاده از محاسبه آلفای کرونباخ، بالای ۰/۸۰ به دست آمد. برای اطمینان بیشتر از پایایی پرسشنامه‌ها، روش ضریب آلفای کرونباخ مدنظر قرار گرفت که پس از محاسبه آماری با نرم‌افزار SPSS، برای پرسشنامه‌های اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، باورهای اجتماعی و گرایش به کتابخانه‌های عمومی ضرایبی به ترتیب ۰/۸۷۷، ۰/۷۵۹، ۰/۷۰۱ و ۰/۷۸۳ حاصل شد که نتیجه آن نشان‌دهنده همبستگی درونی پرسشنامه‌های استفاده‌شده بود.

همچنین از آنجا که مؤلفه‌هایی مانند اعتماد، باورها و انسجام اجتماعی جزء مفاهیم کلان محسوب می‌شوند و برای درک بهتر آنها از طرف جامعه آماری، این مفاهیم تقریباً شکسته شدند و در قالب مؤلفه‌های جزئی‌تر و سنجیدنی‌تر در قالب گویه‌های موردسؤال در پرسشنامه مطرح شدند. در ادامه مؤلفه‌های جزئی‌تر مرتبط با هر شاخص کلی مدنظر ارائه شده‌اند.

برای انسجام اجتماعی از گویه‌های جزئی‌تری مانند میزان مشارکت، همکاری، احساس تعلق و میزان ارتباط بهره گرفته شد. برای اعتماد اجتماعی از گویه‌های جزئی‌تری نظیر ارزش کتاب‌ها، فایده‌مند بودن کتاب‌های کتابخانه، درستی عناوین کتاب‌ها، قابلیت اعتماد و نحوه عملکرد مسئولان کتابخانه

^۱ Pascarella & Trenzeni

^۲ Saffarinia & Sharif

^۳ Wells

جدول ۲- ضرایب همبستگی ساده بین متغیرهای پژوهش

متغیر ملاک	متغیر پیش‌بین	شاخص‌های آماری	
		ضریب همبستگی	سطح معنی‌داری
انسجام اجتماعی	میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی	۰/۵۹۳	**۰/۰۰۰
اعتماد اجتماعی	باورهای اجتماعی	۰/۴۶۲	*۰/۰۱
		۰/۱۱	۰/۱

** معناداری حتی در سطح ۰/۰۱ * معناداری در سطح ۰/۰۵

همچنین نتایج نشان می‌دهند مؤلفه دوم فرضیه پژوهش تأیید شده است که رابطه اعتماد اجتماعی با میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی را بررسی کرده است؛ به عبارتی، بین اعتماد اجتماعی با میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی بین نوجوانان شهرستان شوش رابطه معنادار و مستقیمی وجود دارد ($r = ۰/۴۶۲$ و $p = ۰/۰۱$).

نتایج مؤلفه سوم فرضیه پژوهش تأیید نشده است که رابطه باورهای اجتماعی با میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی را بررسی کرده است؛ به عبارتی، بین باورهای اجتماعی با میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی بین نوجوانان شهرستان شوش رابطه معنادار و مستقیمی وجود ندارد ($r = ۰/۱۱$ و $p = ۰/۱$).

برای بررسی فرضیه کلی پژوهش، از ابتدا از روش رگرسیون چندگانه گام‌به‌گام step wise استفاده شد که نتایج حاصل از آن در جدول‌های (۳) و (۴) ارائه شده‌اند؛ سپس از تحلیل رگرسیون برای بررسی سه متغیر به صورت کلی استفاده شد که در جدول (۵) ارائه شده است.

بر اساس جدول (۲)، مؤلفه اول فرضیه پژوهش تأیید شده است که رابطه انسجام اجتماعی با میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی را بررسی کرده است؛ به عبارت دیگر، بین انسجام اجتماعی با میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی بین نوجوانان شهرستان شوش رابطه معنادار و مستقیمی وجود دارد ($r = ۰/۵۹۳$ و $p = ۰/۰۰۰$).

جدول ۳- نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام (Step wise) بر هر یک از متغیرهای پژوهش

متغیر ملاک و پیش‌بین	R	R ²	B	T	سطح معنی‌داری
وجود رابطه معنادار میان مؤلفه انسجام اجتماعی با استفاده از کتابخانه‌ها	۰/۶۷۳	۰/۴۵۳	۰/۲۱	۲/۸۵	**۰/۰۰۰

** معناداری حتی در سطح ۰/۰۱ * معناداری در سطح ۰/۰۵

جدول ۴- نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون گام‌به‌گام (Step wise) بر هر یک از متغیرهای پژوهش

متغیر ملاک و پیش‌بین	R	R ²	B	T	سطح معنی‌داری
وجود رابطه معنادار میان مؤلفه اعتماد اجتماعی با استفاده از کتابخانه‌ها	۰/۵۸۹	۰/۳۴۸	۱/۱۵۴	۱۰/۷	**۰/۰۰۲

** معناداری حتی در سطح ۰/۰۱ * معناداری در سطح ۰/۰۵

جدول ۵- نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون بر متغیرهای پژوهش

متغیر ملاک و پیش‌بین	R	R ²	B	T	سطح معنی‌داری
وجود رابطه معنادار میان سه مؤلفه با میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی	۰/۷۲۲	۰/۵۲۲	۱/۱۵۴	۱۴/۸۶۹	**۰/۰۰۲
			-۰/۲۳	-۰/۲۵۲	۰/۸۰۱

** معناداری حتی در سطح ۰/۰۱ * معناداری در سطح ۰/۰۵

باب‌الحوایجی و زمانی‌راد (۱۳۹۳)، ابراهیمی و علی‌پورنجمی (۱۳۹۲)، گریفیس (۲۰۱۴)، وارهایم (۲۰۱۱) و فدایی و همکاران (۱۳۹۱) همسوست؛ به عبارت دیگر، همه پژوهش‌ها به اعتماد اجتماعی به منزله یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی درباره گرایش به کتابخانه تأکید می‌کنند. در همین زمینه جانسون (۲۰۱۵) معتقد است کتابخانه‌های عمومی می‌توانند تعامل، حس برابری و اعتماد مناسبی میان اعضای جامعه ایجاد کنند. در مؤلفه سوم فرضیه پژوهش که طی آن رابطه بین باورهای اجتماعی با میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی بررسی شد، تحلیل داده‌ها مشخص کرد رابطه‌ای بین این دو وجود ندارد. پژوهش همسو با این نتیجه نظر حریری (۱۳۸۵) است. او اعتقاد دارد کتابخانه نهادی اجتماعی است و در آن روابط و تعامل‌های پیچیده و باورهای جریانی دارند که اتکانکردن به‌طور مطلق به اثبات‌گرایی و در نظر گرفتن زمینه و محیط بروز پدیده‌ها، شیوه‌های بالقوه سودمندی برای بهبود ارتباط میان باورهای اجتماعی و گرایش به استفاده از کتابخانه را فراهم می‌کند؛ به عبارت دقیق‌تر، تحلیل یافته‌ها نشان دادند پذیرش و باور هر پدیده‌ای بنا بر کارکرد آن، بسیار حساس و ضروری است. اینکه بتوان موضوعی را برای هر فردی به‌گونه‌ای تبیین و تشریح کرد تا او بهتر بتواند نسبت به آن موضوع تعامل پیدا کند، امری بسیار حساس و تأمل‌برانگیز است؛ زیرا طرح یک روش یا دلیل نادرست چه بسا ممکن است دزدگی بی‌جا یا برعکس، شیفتگی ناروا را برای فرد به‌همراه داشته باشد و به جای منفعت، او را دچار چالش کند. نتایج تحلیل داده‌های پژوهش پیش رو در مؤلفه سوم یعنی باورهای اجتماعی نیز بیان‌کننده همین نکته است. اینکه مسئولان مرتبط در امور کتابخانه بتوانند با توجه به ویژگی‌های شخصیتی نوجوانان در این رده سنی حساس، تصویر درست و بجایی از نقش کتابخانه‌های عمومی در کمک به شکل‌گیری ذهنی آنها ارائه دهند، بسیار اهمیت دارد. وجود چنین نکته‌ای ضرورت اشرف مسئولان به حوزه‌های روان‌شناختی و جامعه‌شناختی را

براساس جدول (۵)، مقدار مجذور آر برابر با $0/722$ است؛ بدین معنی که ۵۲ درصد از واریانس تغییرات میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی بین نوجوانان با دو متغیر انسجام و اعتماد اجتماعی تبیین شده است. با وجود این مقادیر، متغیرهای پیش‌بین توانسته‌اند معادله رگرسیون معناداری را تشکیل دهند. همچنین با مراجعه به آماره t و سطوح معناداری می‌توان قضاوت کرد که تنها دو متغیر انسجام و اعتماد اجتماعی (به‌طور مستقیم) با متغیر گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی رابطه معنادار داشته‌اند و مؤلفه باورهای اجتماعی رابطه معناداری با گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی ندارد. وجود این موضوع نشان می‌دهد در زمینه میزان باور و پذیرش قشر مطالعه شده به اهمیت کتابخانه‌ها و نقش این مراکز در بهسازی فضای ذهنی آنان، به‌طور مؤثر و کارآمد پژوهش و فعالیت انجام نشده است و لازم است مسئولان کتابخانه‌ها در این زمینه تفکر و تأمل بیشتری داشته باشند.

نتیجه

هدف از پژوهش حاضر، بررسی رابطه بین انسجام، اعتماد و باورهای اجتماعی با میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی بین نوجوانان شهرستان شوش بوده است. نتایج به دست آمده از فرضیه پژوهش مشخص کردند بین انسجام اجتماعی با میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی رابطه وجود دارد؛ یعنی با اطمینان ۹۵٪ می‌توان نتیجه گرفت که هرچه انسجام اجتماعی نوجوانان افزایش یابد، میزان گرایش آنان به کتابخانه‌های عمومی افزایش خواهد یافت. همچنین طی مؤلفه دوم فرضیه پژوهش، اینگونه مطرح شد که بین اعتماد اجتماعی با میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی رابطه وجود دارد؛ یعنی با اطمینان ۹۵٪ نتایج مشخص کردند که هرچه اعتماد اجتماعی نوجوانان افزایش یابد، میزان گرایش آنان به کتابخانه‌های عمومی افزایش خواهد یافت. نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر با یافته‌های پژوهش‌های

اجتماعی نوجوانان مطالعه شده در پژوهش حاضر با مراجعه و استفاده از کتابخانه‌ها، جای تأمل و تفکر بیشتری را در این زمینه فراهم می‌کند؛ به عبارتی، کتابخانه‌های عمومی فارغ از تهیه و فراهم کردن منابع موردنیاز نوجوانان در جوامع، باید به روند پذیرش و باور آنها نسبت به اهمیت و نقش این مراکز نیز نگاه دقیق‌تری داشته باشند و در این زمینه تلاش‌های هدفمندتری ارائه دهند. با توجه به نتایج پژوهش حاضر، پیشنهاد می‌شود مسئولان و مدیران کتابخانه‌ها برای مراجعه بیشتر نوجوانان به کتابخانه‌های عمومی، تعامل و آشنایی بیشتری با حوزه‌هایی مانند روان‌شناسی نوجوانان و جامعه‌شناسی قشرهای سنی جوامع آشنایی برقرار کنند و در این زمینه تلاش‌های هدفمندانه‌تری را به کار گیرند.

برای رسیدن به جمع‌بندی کلی از روند بررسی رابطه بین انسجام، اعتماد و باورهای اجتماعی با میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی بین نوجوانان، نتایج حاصل از تحلیل داده‌های پژوهش پیش رو نشان دادند بین انسجام و اعتماد اجتماعی با میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی بین نوجوانان شهرستان شوش، رابطه معنی‌داری وجود دارد. هرچند این دو مؤلفه، پیش‌بینی‌کننده مناسبی برای سنجش میزان گرایش به کتابخانه‌های عمومی‌اند، وجودداشتن رابطه معنادار میان باورهای اجتماعی به منزله یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی با گرایش به استفاده از کتابخانه‌ها، جای تأمل بیشتری دارد و در این زمینه نیاز است به‌سازای‌های مطلوب و منحصربه‌فردی صورت گیرد. همچنین نتایج پژوهش آشکار کردند که توجه نکردن به مؤلفه‌های پنهان در سرمایه اجتماعی از جمله باور اجتماعی، موجب می‌شود هم نوجوانان از کتابخانه‌ها استقبال نکنند هم اینگونه مراکز در تحقق رسالت خود که تأمین نیازهای اطلاعاتی عموم جامعه است، موفقیت چندانی نداشته باشند. از لحاظ کاربردی بودن نتایج پژوهش پیش رو نیز می‌توان بیان کرد که شناخت سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های وابسته به آن، راهبرد جدیدی را فراسوی چشم‌انداز

بیش از پیش ایجاب می‌کند تا برای معرفی بهتر نقش کتابخانه‌های عمومی در پذیرش و باور نوجوانان در مراجعه و استفاده از آنها، آگاهی‌رسانی هدفمندتر و اطلاع‌رسانی روزآمدتری در این زمینه داشته باشند.

برای بررسی کلی نقش سه مؤلفه در میزان استفاده از کتابخانه‌های عمومی، تحلیل داده‌های جدول (۵) نشان داد بین انسجام، اعتماد و باورهای اجتماعی با میزان گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی بین نوجوانان شهرستان شوش رابطه چندگانه وجود دارد. با توجه به تأییدشدن فرضیه مذکور به وسیله تحلیل‌های آماری و با مراجعه به آماره t و سطوح معناداری، می‌توان قضاوت کرد که دو متغیر انسجام و اعتماد اجتماعی (به‌طور مستقیم) با متغیر گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی رابطه چندگانه معناداری دارند و مؤلفه باورهای اجتماعی، رابطه معناداری با گرایش به استفاده از کتابخانه‌های عمومی ندارد. وجود این مورد نشان‌دهنده آن است که در زمینه میزان باور و پذیرش قشر مطالعه شده به اهمیت کتابخانه‌ها و نقش آنها در بهسازی فضای ذهنی آنان، به‌طور مؤثر فعالیت اثربخشی انجام نشده است و نیاز است مسئولان کتابخانه‌ها تفکر و تأمل بیشتری در این زمینه معطوف دارند. همسو با این نتیجه، والتر^۱ (۲۰۱۳) معتقد است نداشتن آگاهی از نقش کتابخانه‌های عمومی در روند توسعه و شکل‌گیری ساختار ذهنی نوجوانان، سبب مراجعه کمتر آنها به کتابخانه‌های عمومی می‌شود. همچنین وجودداشتن اطلاع‌رسانی مناسب از سوی کتابخانه‌ها برای شهروندان و نیازسنجی نشدن درباره نوع کتب موردعلاقه نوجوانان در این رده سنی از جمله دلایل کاهش مراجعه به کتابخانه‌های عمومی بوده است که در نتایج پژوهش هاوارد (۲۰۱۵) مطرح شده است؛ بنابراین، هرچند اعتماد و انسجام جامعه آماری پژوهش پیش رو نسبت به استفاده از کتابخانه‌های عمومی رابطه معناداری داشته است، وجودداشتن رابطه معنادار میان باورهای

^۱ Walter

- بازیابی از: <http://aqlibrary.ir/Old/index.php?module>
- فدایی، غ؛ فیروزآبادی س. و ابراهیمی ر. (۱۳۹۱). «نقش کتابخانه‌های عمومی در افزایش سرمایه اجتماعی؛ مطالعه موردی شهر تهران»، *نشریه تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، د ۱۸، ش (۲) ۶۹، ص ۲۱۵-۱۹۷.
- کامران‌طرقی، ف. (۱۳۹۵). *شناسایی میزان استفاده جوانان تحصیلکرده از کتابخانه‌های عمومی شهر مشهد و اهمیت عوامل بازدارنده از دیدگاه آنان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی. دانشگاه فرودسی مشهد. دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.
- محمدی، م. و فطرنی، ه. (۱۳۹۴). «نقش انسجام اجتماعی و تحصیلی دانشجویان در ارزشیابی آنان از کیفیت عملکرد آموزشی اعضای هیئت علمی در دانشگاه علوم پزشکی شیراز»، *مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی*، ش ۱۶، ص ۵۲۴-۵۱۶.
- مرادی، ح. و شمشیری، ب. (۱۳۹۶). «تبیین جایگاه اعتماد به عنوان سرمایه اجتماعی در نظام تعلیم و تربیت ایران»، *دومین کنگره بین‌المللی علوم انسانی، مطالعات فرهنگی*، تهران، مرکز توانمندسازی مهارت‌های فرهنگی و اجتماعی جامعه.
- Chegoni, R. (2014) "Emergence of Public Libraries Development with Partnership of NGO's and Philanthropist in India." *International Journal of Library and Information Studies*, 4 (3): 127-133.
- Choi, N. & Joo, S. (2018) "Understanding Public Libraries' Challenges, Motivators and Perceptions toward the Use of Social Media for Marketing." *Library Hi Tech*, Available at: <https://doi.org/10.1108/LHT-11-2017-0237>.
- Erich, A. (2015) "The Public Library and its Role in the Community." *Library and Information Science Research*, 19 (4): 355-368.
- Fareeda, M. & Shaheen, K. (2016) "A Study of Spirituality and Social Support in Relation to Depression among Adolescents." *Indian*

کتابخانه‌ها گشوده است تا آنها به صورت عملیاتی در این حوزه‌ها وارد شوند و در راستای نیازهای واقعی کاربران و شناخت حوزه‌های مرتبط با آنها، اقدامات عملی منحصربه‌فردی را اجرا کنند. در همین راستا برگزاری کارگاه‌های آموزشی با موضوع‌های شناخت نوجوانان و نیازهای آنها برای مسئولان و مدیران کتابخانه‌های عمومی برای تعامل و ارتباط بیشتر با نوجوان و تجهیز کتابخانه‌های عمومی در خرید کتب و منابع جدید و موردانتظار نوجوانان، از جمله وظایف عملیاتی دیگری است که با جامعه عمل پوشاندن به آنها، می‌توان این موارد را نیز در زمره جنبه‌های کاربردی نتایج پژوهش پیش رو به حساب آورد.

منابع

- ابراهیمی ر. و علی‌پورنجمی، س. (۱۳۹۲). «بررسی کیفی نقش کتابخانه‌های عمومی در ایجاد و ارتقای اعتماد»، *مجله پژوهشنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی*، س ۳، ش ۲، ص ۷۲-۵۱.
- باب‌الحوائجی، ف. و زمانی‌راد، ن. (۱۳۹۳). «بررسی میزان سرمایه اجتماعی و شاخص‌های آن در کتابخانه‌های دانشگاهی تابع وزارت علوم مستقر در شهر تهران»، *فصلنامه دانش‌شناسی*، د ۷، ش ۲۴، ص ۵۲-۴۱.
- پارسازاده، الف. و شقاقی، م. (۱۳۸۸). «کتابخانه عمومی و ساخت واقعیت اجتماعی»، *تحقیقات اطلاع‌رسانی کتابخانه‌های عمومی*، ش (۴) ۱۵، ص ۶۰-۲۹.
- حریری، ن. (۱۳۸۵). *اصول و روش‌های پژوهش کیفی*، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.
- زومکا، پ. (۱۳۸۶). *اعتماد، نظریه جامعه‌شناختی*، ترجمه: غلامرضا غفاری، تهران: شیرازه.
- زرساز، م. (۱۳۹۱). «تبیین پرسش‌ها و چالش‌های مرتبط با تولید سرمایه اجتماعی در کتابخانه‌های عمومی ایران»، *نشریه الکترونیکی شمس*، ش ۱۵-۱۴.

- Australian Journal of Public Administration*, 66 (4): 406-421. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-8500.2007.00553.x>.
- Robbins, B. (2016) "From the General to the Specific: How *Social Trust* Motivates Relational Trust." *Social Science Research*, 55: 16-30.
- Robinson, L. & Siles, M. (2011) "Social Capital and the Distribution of Household Income in the United States." *The Journal of Socio-Economics*, 40 (5): 538-547.
- Saffarinia, M. & sharif, N. (2012) "Social Trust Questionnaire [on-line]." Available at: www.dr.saffarinia.ir. Accessed January 19, 2018.
- Scott, R. (2011) "The Role of Public Libraries in Community Building." *Journal of Public Library Quarterly*, 30: 191-227.
- Vårheim, A. (2008) "Theoretical Approaches on Public Libraries as Places Creating Social Capital." Presented at the 74 IFLA General Conference and Council, (Quebec, 10-14) August.
- Vårheim, A. (2011) "Gracious Space: Library Programming Strategies towards Immigrants as Tools in the Creation of Social Capital." *Library & Information Science*, 45 (4): 382-393.
- Walter, V. (2013). "Public Library Service to Children and Teens." *Library Trends*, 51 (4): 571-589.
- Webster, F. (2005) "The end of the Public Library?" *Science as Culture*, 14 (3): 283-287. <http://dx.doi.org/10.1080/09505430500216874>.
- Wells, A. (2000) *Emotional Disorders and Metacognition: Innovative Cognitive Therapy*. Chi Chester, UK: Wiley.
- Yap, H. Y. & Lim, T. (2016). "Social Trust: Impacts on Social Influential Diffusion." *International Journal of Web Information Systems*, 13 (2): 199-219. <https://doi.org/10.1108/IJWIS-11-2016-0067>.
- Journal of Positive Psychology*, 7 (2): 125-136.
- Griffis, M. R. (2014) "Social Capital and Inclusion in Rural Public Libraries: A Qualitative Approach." *Journal of Librarianship and Information Science*, 46 (2): 96-109.
- Howard, V. (2015) "What Do Young Teens Think about the Public Library?" *The Library Quarterly*, 81 (3): 321-344.
- Johnson, C. A. (2015) "Social Capital and Library and Information Science Research: Definitional Chaos or Coherent Research Enterprise?" *Journal of IR Information Research*, 20 (4): 35-47.
- Johnson, P. Brookes, M. Wood, G. & Brewster, T. (2017) "Legal Origin and Social Solidarity: The Continued Relevance of Durkheim to Comparative Institutional Analysis." *Sociology*, 51 (3): 646-665. DOI: 10.1177/0038038515611049.
- Nahapiet, J. & Ghoshal, S. (1998) "Social Capital, Intellectual Capital and the Organizational Advantage." *The Academy of Management Review*, 23 (2): 242-266. DOI: 10.2307/259373.
- Partap, B. (2016) "Role of Public Libraries in Community Development: A Case Study of T.S. Central State Library, Chandigarh." *International Journal of Information Dissemination and Technology*, 4 (2): 145-136.
- Pascarella, E. & Trezzen, B. (1980) "Student-Faculty Informal Contact and College Outcomes." *Review of Educational Research*, 50 (4): 545-595.
- Pepinsky, T. B. (2017) "Discovery of Social Beliefs about Ethnic Structure from Survey Data." Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3016017> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3016017>.
- Rhodes, A.W. & Wanna, J. (2007) "The Limits to Public Value or Rescuing Responsible Government from the Platonic Guardians."

